

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Мельнійчука Владислава Васильовича

«Психоаналітичний дискурс прози Степана Процюка»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність теми дисертації Владислава Мельнійчука не викликає сумнівів: вибір творів сучасного українського автора в якості матеріалу дослідження і психоаналітична методологічна основа літературознавчого осягнення матеріалу відповідають основним векторам розвитку української літературознавчої думки. Сучасна література – завжди складний матеріал для аналізу, здійснюваного з мінімальною часовою дистанцією щодо моменту публікації творів. Вона є свідченням не лише про актуальну художню практику, а отже, ключем до продуктивного уточнення літературознавчого бачення феномену національної літератури на перетині діахронії та синхронії, але й про свідомість національно-культурної спільноти. Коли об'єктом літературознавчої уваги стають романи Степана Процюка, йдеться про діалектику свідомого та несвідомого у індивідуальному та колективному вимірі, що відіграє вирішальну роль у культурному житті сучасної України. В цьому стосунку обрана автором дисертації методологія може бути охарактеризована як цілком доцільна, адекватна об'єктно-предметній сфері роботи.

Дисертація виконана в річищі наукового проекту «Історична поетика української літератури» кафедри української та зарубіжної літератур Житомирського державного університету імені Івана Франка, її проблематика та рівень реалізації мети і завдань свідчить про гідне продовження кращих традицій наукової школи доктора філологічних наук, професора Петра Білоуса.

Особистий внесок здобувача проявляє себе на рівні постанови наукового завдання – психоаналітичного прочитання психологічної прози С. Процюка, зокрема, романної тетралогії «Руйнування ляльки», «Інфекція», «Тотем», «Жертвопринесення», вибору та застосування методу психоаналізу й архетипної критики для встановлення сюжетних і персонажних матриць, узгоджених з міфом ініціації та дотичними до нього архетипами, особистісній інтерпретації отриманих результатів.

Достовірність висновків дослідження забезпечується обґрунтованим вибором, грамотним і послідовним застосуванням методів опрацювання літературного матеріалу, зіставленням різних рівнів художньої структури досліджуваних творів, на яких спостерігається характерна для прози С. Процюка сюжетно-образна репрезентація взаємодії свідомого з архетипно-символічними виявами індивідуального та колективного несвідомого.

Надзвичайно цікавою у роботі є реконструкція філософських підвалин поняття «архетип», що закладаються Платоном та його послідовниками, проявляють себе у теологічних концепціях християнських неоплатоніків. Вводячи «романтичний» психоаналіз К. Г. Юнга у контекст розвитку філософської думки від найдавніших часів до сучасності, автор роботи задає такий вимір культурного часу, який відповідає прагненням самого мислителя, відповідає його уявленням про сутність і вектори свідомої культурної роботи зі спадщиною далекого минулого людства.

Основні результати дисертації характеризуються **науковою новизною**, адже психологічна проза С. Процюка вперше піддається системному психоаналітичному прочитанню в контексті міфу ініціації. Це дає можливість, спираючись на узагальнення наявних літературно-критичних напрацювань, досягти цілісного бачення феномену романної прози автора, виявити її художні особливості (сакралізація хронотопу, символічність предметного світу, психоаналітичний підтекст сюжету та персоносфери, архетипна основа художньої концептуалізації людини і світу).

Результати дослідження можуть бути використані в процесі наукового освоєння сучасної української літературно-художньої практики у літературно-критичній та історико-літературній площині, а також для побудови лекційних курсів із сучасної української літератури та теорії літератури, методології літературознавчого дослідження для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 035 Філологія.

Кількість та характер **апробаційних праць** автора дисертації відображають основні результати дослідження, відповідають пунктам 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова КМУ України №44 від 12.01.2022).

Апробація дисертації здійснювалась на міжнародних наукових конференціях «Podkarpackie literackie na przestrzeni wieków» (Жешув, Польща, 2017), «Modern science: innovations and prospects» (Стокгольм, Швеція, 2022), «Science, innovations and education: problems and prospects» (Токіо, Японія, 2022), «Innovations and prospects of world science» (Ванкувер, Канада, 2022); літньому конгресі Асоціації Славістичних, Східноєвропейських та Євразійських Студій (ASEEES) (Загреб, Хорватія, 2019).

Фактів про наявність текстових запозичень і порушення академічної доброчесності не встановлено.

Зауваження та рекомендації:

1. Встановлені зв'язки між язичницьким та християнським міфами характеризуються як доволі зовнішні: автор обмежується констатацією наявності такого зв'язку, але не відкриває його глибинної сутності, значущості

в контексті вирішення проблеми специфіки української ментальності та духовного буття.

2. Конфлікт між регресивною (психоаналітичною) та телеологічною (християнською) інтерпретаціями екзистенційно-життєвого матеріалу, наявний у прозі С. Процюка й намічений у роботі, потребує більш глибокої рефлексії.

3. Сюжетні схеми романів характеризуються з опорою на психоаналітичні уявлення про ініціацію, її значення в житті людини. Натомість зв'язки між окремими ініціативними мотивами, логіка художнього мислення автора, що має проявлятися у акцентуації змін, які відбувається з персонажами, залишається недостатньо проясненою, як і визначення інваріантних та варіативних елементів сюжетних схем, їх здатність відкривати архетипну глибину зображуваного. Напевно, варто було б говорити не про окремі ініціації: шлюбу, народження дитини, смерті, – але саме про етапи процесу ініціації.

4. Сумнівними виглядають «архетип трикутника» та «архетип невротичного героя». Скоріше йдеться про фабульний мотив та психологічний тип персонажа, притаманні прозі С. Процюка.

5. Замість того, щоб зрозуміти причини духовних поразок героїв Процюка (слабкість рефлексії, несформованість особистісної або культурно-виробленої рефлексійної традиції, що блокує розуміння себе та іншої людини; неспроможність усвідомити мету та аксіологічну основу існування спільноти, до якої потрібно увійти внаслідок процесу ініціації) автор роботи починає підганяти персонажів під певні типи неврозів, вдається до встановлення діагнозів, що виводить його за межі естетичного бачення досліджуваних творів.

Запитання:

1. Можна стверджувати, що герої романів С. Процюка не пройшли через ініціацію, що наслідком цього провалу стають усі їх проблеми – внутрішні (болісні переживання, невротичні розлади, втрата цілісності особистості) й зовнішні (відсутність гармонійної соціалізації; неможливість побудувати справжні стосунки із жінкою, а отже, повернення до ідеального жіночого образу матері, який реалізує архетип Аніми, тобто тримає чоловіче «я» у полоні неусвідомленого інфантильного егоцентризму, у межах «материнського» дому, що компенсаторно піддається сакралізації)?

2. Чи можливо образ «фатальної жінки» витлумачити як втілення архетипу Тіні, а отже, ще одне свідчення про домінування жіночого начала в чоловічому характері, що узгоджується із його залежністю від Аніми-матері?

Перелічені зауваження носять дискусійний характер, тобто мають бути інтерпретовані як підтвердження значущості рецензованої роботи, продуктивності запропонованих нею шляхів вирішення актуальних наукових проблем, а питання, сподіваємось, спонукають дисертанта до роздумів, що будуть озвучені під час захисту основних положень роботи.

В цілому дисертація є цілісним науковим дослідженням, що свідчить про становлення науковця з високим рівнем філологічної культури, належною теоретико-методологічною підготовкою, здатного здійснювати наукове потрактування складних феноменів сучасної української літератури та презентувати власну дослідницьку діяльність у кваліфікаційній роботі відповідно до вимог, передбачених пунктами 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Рецензент:

завідувач кафедри германської
філології та зарубіжної літератури
Житомирського державного
університету імені Івана Франка,
доктор філологічних наук, доцент

Наталя АСТРАХАН

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Начальник відділу кадрів Житомирського
державного університету
імені Івана ФРАНКА

